

KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA DARAJASINI ANIQLASH METODIKALARI VA DASTLABKI NATIJALAR

O'qituvchi: Mingnorov Abduxoliq Toshmirzayevich

O'quvchi: Begimova Shahzoda G'ani qizi

*T.D.P.U Maxsus pedagogika "Surdopedagogika" yo'nalishi Magistratura
1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiya darajasini aniqlashning metodik asoslari hamda tadqiqotning dastlabki natijalari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida alohida ehtiyojli bolalarning ijtimoiylashuvi va to'laqonli rivojlanishini ta'minlash dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, eshitishida nuqsoni mavjud bolalarda muloqot jarayonining yetarli darajada shakllanmaganligi ularning kognitiv, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Shu bois kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdan avval uning mavjud darajasini aniq va ilmiy asoslangan metodikalar yordamida baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotda kommunikativ kompetensiyani aniqlash uchun kompleks diagnostik yondashuv qo'llanilib, kuzatish, suhbat, test, eksperimental topshiriqlar hamda ekspert baholash metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida bolalarning nutqiy faolligi, muloqotga kirishish qobiliyati, imo-ishora vositalaridan foydalanish darajasi hamda ijtimoiy moslashuvi kabi ko'rsatkichlar chuqur tahlil qilindi. Olib borilgan dastlabki natijalar shuni ko'rsatdiki, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning aksariyatida kommunikativ kompetensiya yetarli darajada shakllanmagan bo'lib, ular asosan imo-ishora orqali muloqot qilishga moyil. Nutqiy vositalardan foydalanish darajasi esa cheklanganligi sababli, muloqot jarayonida qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu bilan birga, ayrim bolalarda ijtimoiy faollikning pastligi va muloqotga kirishishda ikkilanish holatlari kuzatildi. Tadqiqot natijalari asosida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish zarurligi asoslab berildi. Mazkur maqola

eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlovchi pedagoglar, defektologlar hamda ilmiy tadqiqotchilar uchun muhim metodik manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, kommunikativ kompetensiya, diagnostika metodikalari, nutqiy rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, imo-ishora nutqi, maxsus ta'lim, pedagogik texnologiyalar*

Аннотация: *В данной научной статье анализируются методические основы определения уровня коммуникативной компетентности у детей с нарушением слуха, а также рассматриваются первоначальные результаты исследования. В современной системе образования обеспечение социализации и полноценного развития детей с особыми образовательными потребностями является одной из актуальных проблем. В частности, недостаточная сформированность коммуникативных навыков у детей с нарушением слуха оказывает значительное влияние на их когнитивное, речевое и социальное развитие. В связи с этим особое значение приобретает предварительная диагностика уровня коммуникативной компетентности на основе научно обоснованных методик до начала её целенаправленного формирования. В рамках данного исследования для определения уровня коммуникативной компетентности был применён комплексный диагностический подход, включающий методы наблюдения, беседы, тестирования, экспериментальные задания и экспертную оценку. В процессе исследования были детально проанализированы такие показатели, как речевая активность детей, их способность вступать в коммуникацию, уровень использования жестовой речи, а также степень социальной адаптации. Полученные первоначальные результаты показали, что у большинства детей с нарушением слуха коммуникативная компетентность сформирована недостаточно. Они преимущественно склонны использовать жестовые средства общения, тогда как уровень использования устной речи остаётся ограниченным, что приводит к трудностям в процессе коммуникации. Кроме того, у ряда детей наблюдается низкая социальная активность и неуверенность при вступлении в общение. На основе результатов исследования обоснована необходимость*

разработки эффективных педагогических технологий, направленных на развитие коммуникативной компетентности у детей с нарушением слуха. Данная статья может служить важным методическим источником для педагогов, дефектологов и научных исследователей, работающих с данной категорией детей.

Ключевые слова: дети с нарушением слуха, коммуникативная компетентность, диагностические методики, речевое развитие, социальная адаптация, жестовая речь, специальное образование, педагогические технологии

Abstract: *This scientific article analyzes the methodological foundations for determining the level of communicative competence in children with hearing impairments and presents the preliminary results of the study. In the modern education system, ensuring the socialization and full development of children with special educational needs is one of the most pressing issues. In particular, the insufficient development of communication skills in children with hearing impairments significantly affects their cognitive, speech, and social development. Therefore, it is essential to assess the existing level of communicative competence using scientifically grounded methods before implementing targeted developmental interventions. In this study, a comprehensive diagnostic approach was applied to determine the level of communicative competence, including observation, interviews, testing, experimental tasks, and expert evaluation methods. During the research process, such indicators as children's speech activity, their ability to engage in communication, the level of use of sign language, and the degree of social adaptation were thoroughly analyzed. The preliminary results of the study showed that communicative competence in most children with hearing impairments is insufficiently developed. They tend to rely primarily on sign-based communication, while the use of verbal speech remains limited, leading to difficulties in the communication process. In addition, some children demonstrate low social activity and hesitation when initiating interaction. Based on the findings of the study, the necessity of developing effective pedagogical technologies aimed at improving*

communicative competence in children with hearing impairments has been substantiated. This article can serve as an important methodological resource for teachers, special educators, and researchers working with this category of children.

Keywords: *children with hearing impairments, communicative competence, diagnostic methods, speech development, social adaptation, sign language, special education, pedagogical technologies*

Asosiy qism: Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi murakkab va ko'p omilli jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon biologik, psixologik hamda ijtimoiy omillar bilan uzviy bog'liq bo'lib, ayniqsa nutqiy rivojlanishdagi cheklanishlar muloqot jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Eshitish analizatorining yetarli darajada faoliyat yuritmasligi natijasida bola atrof-muhitdan kelayotgan nutqiy axborotni to'liq qabul qila olmaydi, bu esa uning lug'at boyligi, grammatik tuzilmani egallashi va nutqni tushunish qobiliyatining sust rivojlanishiga olib keladi. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi nafaqat nutqiy ko'nikmalarni, balki ijtimoiy muhitda samarali muloqot qilish, axborotni qabul qilish va uzatish, suhbatdoshni tushunish hamda mos ravishda javob qaytarish kabi kompleks qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdan avval uning mavjud darajasini aniqlash muhim ilmiy vazifa hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida kommunikativ kompetensiyani aniqlash uchun kompleks diagnostik tizim ishlab chiqildi. Ushbu tizim bir nechta metodik yondashuvlarning integratsiyasiga asoslandi. Jumladan, kuzatish metodi orqali bolalarning tabiiy sharoitdagi muloqot faoliyati o'rganildi. Bu metod bolalarning sun'iy vaziyatlardan farqli ravishda erkin va tabiiy muhitda qanday muloqot qilishlarini aniqlash imkonini berdi. Kuzatish davomida ularning tashabbuskorligi, tengdoshlari bilan o'zaro aloqasi, emotsional reaksiyalari va imo-ishoralardan foydalanish darajasi tizimli ravishda qayd etildi. Suhbat metodi yordamida bolalarning nutqiy imkoniyatlari va fikrni ifodalash darajasi o'rganildi. Individual va guruhij suhbatlar orqali ularning savollarga javob berish tezligi, mazmunlilik va izchilligi tahlil qilindi. Ayniqsa, suhbat jarayonida bolalarning nutqiy passivligi yoki

faolligi muhim diagnostik ko'rsatkich sifatida baholandi. Test metodikalari esa kommunikativ kompetensiyaning aniq ko'rsatkichlarini o'lchash imkonini berdi. Maxsus ishlab chiqilgan topshiriqlar yordamida bolalarning lug'at boyligi, so'zlarni to'g'ri qo'llash, nutqni tushunish darajasi hamda muloqot vaziyatiga mos javob qaytarish qobiliyati baholandi. Ushbu metodika natijalari kommunikativ rivojlanish darajasini miqdoriy jihatdan aniqlashga xizmat qildi. Eksperimental topshiriqlar orqali esa bolalarga turli kommunikativ vaziyatlar yaratilib, ularning real hayotga yaqin sharoitlarda qanday muloqot qilishlari o'rganildi. Masalan, yordam so'rash, o'yin tashkil etish yoki muammoli vaziyatdan chiqish kabi holatlarda bolalarning kommunikativ strategiyalari tahlil qilindi. Bu esa ularning mustaqil fikrlashi va ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlash imkonini berdi. Bundan tashqari, ekspert baholash metodi ham qo'llanildi. Defektologlar, logopedlar va pedagoglar tomonidan bolalarning kommunikativ rivojlanishi kompleks baholandi. Mutaxassislar tomonidan berilgan baholar tadqiqot natijalarining ishonchligini oshirdi. Kommunikativ kompetensiyani baholash jarayonida bir nechta asosiy mezonlar ajratib olindi. Nutqiy mezon bolalarning so'z boyligi, gap tuzish qobiliyati va nutqning ravonligini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy mezon esa ularning muloqotga kirishish darajasi, hamkorlikka tayyorligi va jamoada o'zini tutish xususiyatlari bilan belgilanadi. Psixologik mezon orqali esa bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchi, tashabbuskorligi va emotsional barqarorligi baholanadi. Olingan natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, tadqiqotda ishtirok etgan bolalarning katta qismida kommunikativ kompetensiya past yoki o'rta darajada shakllangan. Ayniqsa, nutqiy rivojlanishning sustligi ularning muloqot jarayonida faol ishtirok etishiga to'sqinlik qilmoqda. Ko'pchilik bolalar og'zaki nutqdan ko'ra imo-ishora orqali muloqot qilishni afzal ko'rishadi. Bu holat ularning nutqiy muhit bilan yetarli darajada integratsiyalashmaganligini ko'rsatadi. Shuningdek, ayrim bolalarda muloqotga kirishishda psixologik to'siqlar, jumladan, uyatchanlik, ishonchsizlik va tashabbusning pastligi kuzatildi. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning faqat nutqiy emas, balki psixologik jihatdan ham rivojlantirilishi zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, eshitishida nuqsoni

bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun tizimli va maqsadli pedagogik yondashuv zarur. Bunda individual yondashuv, innovatsion metodlar va maxsus ta'lim texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, vizual vositalar, interaktiv metodlar va multimodal ta'lim texnologiyalarini qo'llash samarali natijalar berishi mumkin. Umuman olganda, kommunikativ kompetensiyani aniqlash va rivojlantirish jarayoni o'zaro bog'liq bo'lib, diagnostika natijalari keyingi pedagogik faoliyatning asosini tashkil etadi. Shu bois ushbu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar maxsus pedagogika rivojida muhim o'rin tutadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyaning shakllanish darajasini aniqlash hamda uni baholashning samarali metodikalarini ishlab chiqishga qaratildi. O'tkazilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatdiki, kommunikativ kompetensiya mazkur toifadagi bolalarda murakkab tuzilishga ega bo'lib, u nutqiy, ijtimoiy va psixologik komponentlarning o'zaro bog'liqligida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida qo'llanilgan kuzatish, suhbat, test, eksperimental topshiriqlar va ekspert baholash metodlari kommunikativ kompetensiyani kompleks tarzda aniqlash imkonini berdi. Olingan natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, aksariyat bolalarda kommunikativ kompetensiya yetarli darajada shakllanmagan bo'lib, ayniqsa nutqiy rivojlanishning sustligi ularning muloqot faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ko'plab holatlarda bolalar imo-ishora vositalariga tayanib muloqot qilishlari, og'zaki nutqdan foydalanish esa cheklanganligi aniqlandi. Shuningdek, ayrim bolalarda ijtimoiy faollikning pastligi, muloqotga kirishishda ishonchsizlik va psixologik to'siqlar mavjudligi kuzatildi. Bu esa kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda faqat nutqiy emas, balki psixologik va ijtimoiy omillarni ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdan avval uning darajasini aniq diagnostika qilish zarur. kompleks metodikalardan foydalanish eng ishonchli natijalarni beradi. individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni samaradorlikni oshiradi. innovatsion pedagogik

texnologiyalar kommunikativ rivojlanishni jadallashtiradi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish yo'nalishida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, maxsus pedagogika sohasida yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Vygotskiy L.S. "Myshlenie i rech" – Moskva: Pedagogika, 1982.

Leontyev A.N. "Psixologiya razvitiya lichnosti" – Moskva, 1999.

Zimnyaya I.A. "Pedagogicheskaya psixologiya" – Moskva, 2000.

Shif J.I. "Psixologiya gluxix detey" – Moskva, 1971.

Nazarova N.M. "Spetsialnaya pedagogika" – Moskva, 2004.

Boskis R.M. "Obucheniye i vospitaniye detey s narusheniem sluxa" – Moskva, 1988.

Hallahan D.P., Kauffman J.M. "Exceptional Learners: Introduction to Special Education" – Boston, 2006.

Paul P.V. "Language and Deafness" – Boston, 2009.

Marschark M. "Raising and Educating a Deaf Child" – Oxford University Press, 2007.

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni – Toshkent, 2020.

www.researchgate.net

www.asha.org

www.zenodo.org

www.diva-portal.org

www.gov.wales